ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ա-ԴՈ

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
193

ARCH. MESROB ASHJIAN
BOOK SERIES
193

ԵՐԵՎԱՆ - 2019

ՀՏԴ 93/99
ԳՄԴ 63.3
Ա 200

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Գիրքը հրատարակության են պատրաստել՝

Վլադիմիր Ղազախեցյանը (պ.գ.դ., պրոֆ.)

Ռուբեն Գասպարյանը (պ.գ.թ.)

Ռուբեն Սահակյանը (պ.գ.դ.)

Համո Սուքիասյանը (պ.գ.թ., դոցենտ)

Ա-Դո (Տեր-Մարտիրոսյան Հովհաննես)
Ա 200 Հայության երկունքը Ա-Դո (Տեր-Մարտիրոսյան Հովհաննես) /հրատ. պատր.՝ Վ. Ղազախեցյան, Ռ. Գասպարյան, Ռ. Սահակյան, Հ. Սուքիասյան, Եր.: ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2019. – 765 էջ:

Աշխատությունը նվիրված է Առաջին աշխարհամարտին հայության մասնակցությանը, ուր լուսաբանված է նաև Հայաստանի 1917–1920 թթ. պատմությանը: Այն շարադրվածէ իրադարձությունների անմիջական մասնակցի կողմից և եզակի աշխատանք է նշյալ ժամանակաշրջանի իրադարձությունների ուսումնասիրման համար:

Գիրքը հասցեագրվում է պատմաբաններին, ռազմագետներին, Հայաստանի պատմությամբ հետաքրքրվող լայն հանրությանը:

Քարտեզի հեղինակ Գեղամ Բադալյան:

ՀՏԴ 93/99
ԳՄԴ 63.3

ISBN 978-99941-73-90-7
© ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2019

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱԶՄՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ 3
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՏԵՐ-ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ (Ա-ԴՈ) 10
ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ 33
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՃԱԿԱՏԸ 36
ՌՈՒՍ-ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ 43
ԼՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ 60
ԲՈԼՇԵՎԻԿՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԶՈՐԱՑՐՈՒՄԸ 85
ԿՈՎԿԱՍԸ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ 93
ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԸ, ՄԵՐԿԱՑՈՂ ՃԱԿԱՏՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՅԵՐԸ 105
ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶՈՐՔԸ 123
ՀԱՅ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՐՊՈՒՍԸ 138
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՎ ԵՐԿՐԱՊԱՀ ԴԻՎԻԶԻԱՆ 144
ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԱՐՇԱՎԱՆՔԻ ՆԱԽՕՐՅԱԿԻՆ 149
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶՈՐԱԺՈՂՈՎԸ 157
ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԱՐՇԱՎԱՆՔԸ ԵՎ ԵՐԶՆԿԱՅԻ ՈՒ ԲԱԲԵՐԴԻ ԱՆԿՈՒՄԸ 173
ԹԻԿՈՒՆՔՈՒՄ 188
ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 202
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՍԵՅՄԸ 208
ԷՐԶՐՈՒՄԻ ԱՆԿՈՒՄԸ 215
ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 225
ՍԱՐԻՂԱՄԻՇԻ ՈՒ ՎԱՆԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴԱՀԱՆԻ

ՋԱՐԴԸ 239
ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ ԿՌԻՎՆԵՐԸ ԵՎ ՄԱԿՎԻ ՍԱՐԴԱՐԸ 257
ՍԵՅՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՀԱՅՏԱՐԱՐԵՑ, ԲԱԹՈՒՄԸ ԵՎ
ՕԶՈՒՐԳԵԹՆ ԸՆԿԱՆ 265
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ 274
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄԸ 278
ԿԱՐՍԻ ԱՆԿՈՒՄԸ 284
ՄԻ ԴՐՎԱԳ ԿԱՐՍԻ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ 317
ԲԱԹՈՒՄԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 327
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԳՐԱՎՈՒՄԸ 339
ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏՈՒՄ 352
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ 357
ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ 370
ԹՈՒԼՔԻ-ԹԱՓԱ ԵՎ 440 ԲԱՐՁՐՈՒՆՔՆԵՐԻ ԳՐԱՎՈՒՄԸ 376
ԲԱՇ-ԱՊԱՐԱՆԻ ԿՌԻՎՆԵՐԸ 383
Մ[ԵԾ] ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅԻ ԲՌՆԿՈՒՄՆ ՈՒ
ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ 393
ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԳԱԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Մ[ԵԾ] ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅՈՒՄ 404
ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԳԱԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ
ԳԱՎԱՌՈՒՄ 415
ԳԱՂԹ ԴԵՊԻ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ 421
ՍԵՅՄԻ ԻՆՔՆԱՑՐՈՒՄԸ ԵՎ ՎՐԱՍՏԱՆԻ
ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԱԿՏԸ 426
ԲԱԹՈՒՄԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԱԽՃԱՆԸ 432
ՑՈՒՅՑԵՐ ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ 442
ՀԱՅ-ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼՈՒՄ 459
«ԲԱՐԵԿԱՄ» ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ, ՂԱՄԱՐԼՈՒԻ,

ՇԱՐՈՒՐԻ ԵՎ ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ 466
ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՆԱՀԱՆՋ ԲՅՈՒՐՈՅԸ 485
ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿ ԲԵԿՈՐԸ ԴԵՊԻ
ՀԱՄԱԴԱՆ-ԲԱՂԴԱԴԲԱԿՈՒԲԵ 498
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ 510
ՎԻՃԱԿԱԳԻՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ՝
ԿԱՏԱՐՎԱԾ 1918 Թ. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՆ 527
ՍՈՎԻ ՈՒ ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՕՐՅԱԿԻՆ 530
ՀԱՅ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊՈԼՍՈՒՄ 536
ԲԱՔՎԻ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ, ՈՒ ԱՆԿՈՒՄԸ ԵՎ
ԱՆՑՔԵՐԸ ՇԱՄԱԽՈՒ, ԳԵՈԿՉԱՅԻ,
ԱՐԵՇԻ ՈՒ ՆՈՒԽՈՒ ԳԱՎԱՌՆԵՐՈՒՄ 552
ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԵՎ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԸ 589
ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԲԵԿՈՒՄԸ 602
ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՎ
ԱՆԳԼՈ-ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅՈՒՆԸ 610
ՍՈՎԸ ԵՎ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 634
ԴԵՊՔԵՐԸ ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ 645
ԵՐԿՈՒՆՔԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ 694
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ.. 714
ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ 733

Ա-Դ-Ռ

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

Համակարգչային ձևավորումը՝ Ն. Աղամյանի
Տպագրիչ՝ Լևոն Մուրադյան

Ստորագրված է տպագրության 20.07.2019 թ.
Տպաքանակը՝ 100 օրինակ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ НАН РА
INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA

ՀՀ, 0019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24/4
РА, 0019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна 24/4
24/4, Marshal Baghramyan Ave., 0019, Yerevan
http://www.academhistory.am